

МОНИТОР

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

№ 1–2, 2008

Коментар і рекомендації

У країна, як нова незалежна держава, поступово інтегрується до сучасного світу, головна ознака якого — глобальна взаємозалежність, що охоплює та видозмінює політичні, економічні, соціальні й екологічні умови розвитку. Для нашої країни економічна глобалізація полягає насамперед у якісно нових зовнішніх умовах розвитку, які обов'язково необхідно враховувати, зокрема в контексті конкурентоспроможності національної економіки.

Важливо усвідомлювати, що сучасна парадигма міжнародного господарського поступу формується на основі постіндустріальних цінностей, коли конкурентоспроможність країн визначається їхніми динамічними перевагами з пріоритетом знань, інновацій та інформації, а не статичними чинниками, пов'язаними — переважно або й виключно — із забезпеченістю матеріальними і трудовими ресурсами. Країни-лідери демонструють усталену внутрішню і міжнародну конкурентоспроможність, реалізуючи постіндустріальну стратегію розвитку. Для них характерним стає: різке зниження сировинної і частково енергетичної залежності внаслідок цілеспрямованого нарощування сфери послуг; реструктуризація міжнародних ринків масових споживчих товарів; пріоритетність нового самостійного, справді стратегічного і глобально конкурентоспроможного продукту — знань та інформації; переорієнтація інвестицій з розширення виробництва і накопичення матеріальних активів на розвиток «людського капіталу».

Постіндустріальна економіка має яскраво виражений інноваційний характер, коли нові відкриття, винаходи, технології, товари і послуги з'являються не епізодично чи спонтанно, а стають постійною і найважливішою складовою економічного прогресу. Все більше це економіка матеріалізованих знань. А інформація (доступ до сучасних знань і засобів зв'язку) поряд із землею, капіталом і працею стає не тільки самостійним, а й визначальним фактором виробництва.

У глобалізаційному контексті для України актуальними є не просто питання забезпечення факторної конкурентоспроможності (для чого є необхідні, хоча до останнього часу і не використані, ресурсно-технологічні передумови — запаси корисних копалин, сільськогосподарські угіддя,

кваліфікована робоча сила, науково-технічна база, вигідне геоекономічне становище), а проблема трансформації початкових (факторних) переваг в інвестиційні та науково-технологічні. Для цього потрібна чітка і досить жорстка державна стратегія з концентрацією ресурсів на відповідних пріоритетах, серед яких освіта повинна стати одним з найважливіших факторів забезпечення економічного і соціального розвитку країни, відтворення і розвитку її інтелектуального потенціалу. Інноваційна модель розвитку України об'єктивно зумовлює необхідність модернізації освітньої сфери. Серед першочергових заходів розвитку національної системи вищої освіти слід виокремити наступні:

По-перше, формування національної української моделі вищої освіти, в основу якої має бути покладена освітня модель континентального типу (Німеччина, Франція, скандинавські країни); її характерними ознаками є: патерналізм держави по відношенню до університетів; доступність вищої освіти загалом; підтримка академічної свободи університетів. А складовими виступають:

- автономізація вищої освіти шляхом підвищення фінансової та адміністративної незалежності вузів, сприяння їхній самостійності, розширенню прав у вирішенні питань інноваційної, науково-технічної, кадрової політики;
- оптимізація системи освітніх закладів вищої школи через скорочення їхньої чисельності, консолідацію дрібних вузів у єдині освітні центри, концентрацію державних фінансових ресурсів у великих вузах дослідницького типу, їх пришвидшене інтегрування в глобальну інноваційну систему;
- створення і розвиток на базі провідних університетів та академічних установ технопарків, технополісів, зон технологічного розвитку, а також науково-технічних центрів загальнодержавного значення, які забезпечуватимуть практичне застосування нових знань і технологій у промисловості, з метою підвищення інвестиційної привабливості, міжнародної конкурентоспроможності національної освіти загалом та збільшення її внеску у формування економіки знань;
- впровадження механізмів партнерства університетів та підприємств і спільного патентування результатів їхніх наукових досліджень.

СИСТЕМА ОСВІТИ

2

По-друге, удосконалення системи бюджетного фінансування освітніх закладів (видатки на освіту не повинні залежати від економічної ситуації в країні) та гарантування його достатніх обсягів як шляхом законодавчого закріплення, так і через суворе дотримання його обов'язкової норми (не менше 8% ВВП). Складові:

- розробка і практичне запровадження механізму додаткового фінансування освітньої діяльності вузів на основі строкових (2–3 роки) блок-грантів, які надаватимуться державою вищим навчальним закладам на конкурсній основі, враховуючи результативність їхньої діяльності, наявність наукових кадрів, національний чи міжнародний рейтинги. Фінансування університетського сектора науки має стати також здебільшого грантовим і здійснюватися за посередництва фондів цільового спрямування, в т.ч. приватних, благодійних та венчурних;
- створення системи доступних кредитів на освіту; підвищення якості освіти через модернізацію матеріально-технічної бази закладів освіти, забезпечення викладачам гідної оплати праці та зниження навчального навантаження тим педагогічним працівникам, які займаються дослідницькою діяльністю; основою для оцінки праці вчених та присудження наукових ступенів повинні стати світові стандарти;
- забезпечення прозорої системи заохочення наукової та педагогічної інноваційної діяльності шляхом пільгового оподаткування неприбуткових за своєю сутністю освітніх та наукових організацій і товариств, цільових благодійних фондів і внесків на розвиток науки.

3

По-третє, сприяння розробці університетами власних кодексів соціальної відповідальності та їх практичне застосування шляхом активізації участі у діяльності вузів представників місцевих громад, органів самоврядування, етнічних меншин і представників бізнесу, їхнього входження до складу університетського управління. Зокрема:

- збереження функцій держави щодо контролю якості навчання із переданням відповідних контролюючих повноважень спеціалізованим освітнім агентствам, міжнародним інституціям у сфері освіти, профільним неурядовим організаціям з метою забезпечення ви-

сокої якості послуг на освітньому ринку та збалансування інтересів його основних учасників;

- інтенсифікація участі національних університетів в соціальному та економічному житті країни, регіону, їхнє перетворення у ключових суб'єктів національних і регіональних інноваційних систем.

По-четверте, поглиблення процесів інтернаціоналізації вітчизняної сфери вищої освіти із належним фінансуванням, організаційно-нормативним забезпеченням та обов'язковим узгодженням із освітніми закладами та українською громадськістю для полегшення доступу освітян і науковців до глобальних освітніх і дослідницьких ресурсів, їхнього виходу на міжнародні освітні ринки:

- включення провідних українських вузів та академічних наукових установ до міжнародних систем цитування (зокрема EPSCO);
- сприяння розбудові міжнародного освітнього діалогу, формуванню глобальних міжуніверситетських партнерств за участю українських закладів вищої освіти, інтенсифікації спільних наукових досліджень українських науковців із зарубіжними партнерами (університетами, корпораціями, профільними освітніми інституціями), їхній участі у міжнародних програмах удосконалення вищої та післявузівської професійної освіти. Спрощення системи визнання іноземних документів про вищу освіту в Україні та українських документів щодо набуття певного освітнього фаху за кордоном;
- створення національної системи рейтингування закладів вищої освіти за показниками якості освітніх послуг, забезпеченості кваліфікованими кадрами, результативності наукової діяльності та міжнародного співробітництва, а також якісного рейтингування з боку працедавців. Здійснення моніторингу міжнародних систем рейтингування освітніх закладів.

Всі ці заходи потребують належних законодавчих змін і розробки та реалізації низки державних програм в освітній сфері.

(Матеріали надано **Д. Г. Лук'яненко**, доктором економічних наук, професором, деканом факультету міжнародної економіки і менеджменту ДНВЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», заслуженим діячем науки і техніки України)

4